

MÜSAMAHA HOŞGÖRÜ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: ... فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ :
... ”إِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُيسِّرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ.“

Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiğine göre,
... Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:
... “Siz kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz, zorlaştırıcı olarak değil.”

(T147 Tirmizî, Tahâret, 112)

عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الْجَدَلِيَّ يَقُولُ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: لَمْ يَكُنْ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا وَلَا صَخَّابًا فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا يَجْزِي بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ وَلَكِنْ يَغْفُو وَيَصْفَحُ.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”اسْمَحْ يُسْمَحْ لَكَ.“

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ:
”إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ سَمَحَ الْبَيْعِ سَمَحَ الشِّرَاءِ سَمَحَ الْقَضَاءِ.“

Ebû İshâk'ın işittiğine göre, Ebû Abdullah el-Cedelî şunları anlatmıştır:
“Âişe’ye Allah Resûlü’nün (sav) ahlâkını sordum. Şöyle dedi: ‘O, kaba
ve çirkin söz ve davranışlarda bulunmaz, çarşı pazarda insanlarla
uluorta münakaşaya girmez, kötülüğe kötülükle karşılık vermez, bilakis
bağışlayıcı ve hoşgörülü davranırdı.’”

(T2016 Tirmizî, Birr, 69)

İbn Abbâs'ın (ra) rivayet ettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle
buyurmuştur: “*Hoş gör ki, hoş görülesin.*”

(HM2233 İbn Hanbel, I, 249)

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre,
Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:
“*Allah, satışın, alışın ve borç ödemenin müsamahalı olanını sever.*”

(T1319 Tirmizî, Büyû', 75)

B

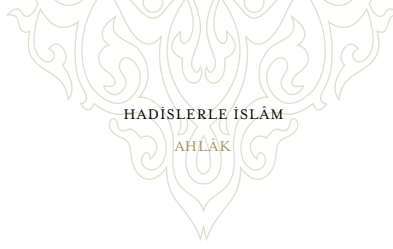
ir gün Allah Resûlü mescitte otururken bir bedevî içeri girdi. İki rekât namaz kıldıktan sonra, “Allah’ım! Bana ve Muhammed’e merhamet eyle, bizimle birlikte başkasına merhamet etme!” diye dua etti. Bedevînin bu garip duasını işiten Hz. Peygamber, engin hoşgörüsüyle gülümsemekten kendini alamadı ve, “*Sen, geniş olanı (rahmeti) daralttın!*” dedi. Bir süre sonra bedevî mescidin bir köşesinde bevletmeye başladı. Onun bu hâlini gören ashâb engellemek için öfkeyle ona doğru koştular. Fakat Resûlullah, ashâbına onu bırakmalarını ve bevlettiği yere bir kova su dökmelerini söyledi. Sonra şöyle buyurdu: “*Siz kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz, zorlaştırıcı olarak değil.*”¹ Hz. Peygamber bedevîye ne kızmış ne de kötü bir söz söylemişti. Aksine ona yine hoşgörüsüyle yaklaşıp mescitte böyle yapılmaması gerektiğini söyleyerek hatasını fark ettirmeye çalışmıştı. Nitekim bu tutumu sonuç vermiş, bedevî yaptığı hatanın farkına varmıştı.²

“Hoşgörü”, diğer bir ifadeyle “müsamaha”, sevgi temeline dayanan ahlâkî bir erdemdir. Hoş görmek; kolaylık göstermek, iyi karşılamak, ayıplamamak, hatayı görmezden gelmek, kırıncı ve aşağılayıcı olmamak, affedici olmak, kendi anlayışımıza aykırı olan görüşleri sabırla karşılamak demektir. Hoş görmek; affedilebilecek kusurları düzeltme hususunda insanlara fırsat tanımayı, samimi bir niyetle yardımcı olmayı ve onları anlayışla karşılamayı gerektirir. Dolayısıyla hoşgörü, ne katlanma, tahammül etme gibi samimiyetsiz bir tavır ne de görmezlikten gelme, aldırış etmeme gibi sorumsuzca bir tutumdur. Aksine kişinin kendi irade ve tercihi doğrultusunda ortaya çıkan ahlâkî bir meziyettir. Hoşgörünün varlığından söz edilebilmesi için hoş görenin, hoş gördüğü şeyi bastırabilecek ya da engelleyebilecek güce sahip olması, fakat o gücü kullanmamayı yeğliyor olması gereklidir. Aksi takdirde hoşgörüden bahsedilemez.

Kur’ân-ı Kerîm’de doğrudan hoşgörü ya da müsamaha anlamına gelen bir kelime bulunmamakla birlikte onlarla yakın anlam ifade eden “safh” sözcüğü yer almaktadır. Safh; bir kimseyi, suçu, günahı ya da kabahati nedeniyle kınamayı, azarlamayı, ona hakaret ya da serzenişte bulunmayı, hatasını yüzüne vurmayı terk etmek demektir. Bu nedenle safh sözcüğü

¹ T147 Tirmizî, Tahâret, 112; D380 Ebû Dâvûd, Tahâret, 136.

² İM529 İbn Mâce, Tahâret, 78; HM10540 İbn Hanbel, II, 503.

dilimize hoşgörü şeklinde de çevrilmiştir. Allah Teâlâ, “*Kitap ehlinde bir-çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra dahi, içlerindeki kıskançlıktan ötürü sizi, imanınızdan sonra küfre döndürmek isterler. Siz şimdilik, Allah onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedin, hoşgörün. Şüphesiz Allah, gücü her şeye hakkıyla yetendir.*”³ buyurmaktadır. Zira insan bazen bir kimseyi suçu, günahı ya da kabahatinden dolayı affedebilir ama onu kınamayı ya da ona serzenişte bulunmayı bırakmayabilir.⁴

Hoşgörü, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber’in⁵ davranışlarının özüdür. Allah Resûlü, İslâm’ı yaymadaki başarısını, öncelikle hoşgörsü ve müsamahası ile elde etmiştir. Zira Kur’an’da şöyle buyrulmuştur: “*Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi.*”⁶ Allah Teâlâ’nın, dinde zorlama olmadığını,⁷ eğer dileyseydi yeryüzündeki herkesin iman edeceğini,⁸ Hz. Peygamberin zorlayıcı değil ancak öğüt verici⁹ ve tebliğci¹⁰ olarak gönderildiğini vurgulaması da insanlarla ilişkilerde asıl olanın hoşgörü ve müsamaha olduğunu göstermektedir.

İnsanlar arasında sevgiyi celbeden, kin ve nefreti ortadan kaldıran hoşgörü erdeminin en güzel örnekleri, Kur’an’da, “*yüce bir ahlâk üzere olduğundan*”¹¹ övgüyle bahsedilen Kutlu Nebî’nin hayatında görülmektedir. Hz. Âişe’ye Sevgili Peygamberimizin ahlâkı sorulunca o, şöyle demiştir: “O, kaba ve çirkin söz ve davranışlarda bulunmaz, çarşı pazarda insanlarla uluorta münakaşaya girmez, kötülüğe kötülükle karşılık vermez, bilakis bağışlayıcı ve hoşgörülü davranırdı.”¹² Nitekim Yüce Allah da öfkelerini yenip insanları affedenleri, takva sahibi kimseler olarak nitelendirmektedir.¹³

Hoşgörü ortamının oluşması için insanların birbirini sevmesi gerekir. Çünkü hoşgörü besleyen, sevgidir. Sevginin olduğu yerde hoşgörü, sevgisizliğin olduğu yerde tahammülsüzlük vardır. Allah Resûlü, insanları sevmenin imanın bir gereği olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁴

Bir kimse diğer insanların hoşgörsünü elde etmek için öncelikle kendisi, başkalarına hoşgörülü davranmalıdır. Çünkü kişi, başkalarına hoşgörülü davrandığı ölçüde müsamaha görecektir, davranış ve düşünceleri anlayışla karşılanacaktır. Bu prensip Hz. Peygamber tarafından, “*Hoş gör ki, hoş görülesin.*”¹⁵ şeklinde özetlenmiştir. Aksi hâlde kendimize yapılmasına tahammül etmediğimiz davranışları başkalarına yaparak insanlardan hoşgörü bekleyemeyiz. Tek taraflı olarak hoşgörü beklemek, bu erdemi

³ Bakara, 2/109.

⁴ RM6 İsfehâni, *Müfredât*, s. 862.

⁵ Enbiyâ, 21/107.

⁶ Âl-i İmrân, 3/159.

⁷ Bakara, 2/256.

⁸ Yûnus, 10/99.

⁹ Gâşîye, 88/21-22.

¹⁰ Şûrâ, 42/48.

¹¹ Kalem, 68/4.

¹² T2016 Tirmizî, *Birr*, 69;

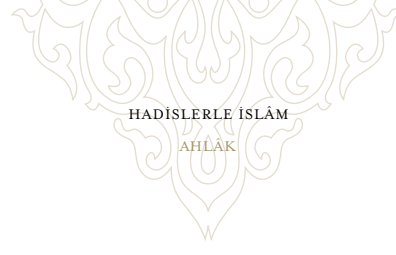
HM25931 İbn Hanbel, VI, 174.

¹³ Âl-i İmrân, 3/133-134.

¹⁴ M194 Müslim, *İmân*, 93;

D5193 Ebû Dâvûd, *Edeb*, 130-131.

¹⁵ HM2233 İbn Hanbel, I, 249.

suistimal eden bencilce bir davranıştır. Resûlullah bu gerçeği, “Hiçbiriniz kendisi için istediğini (mümin) kardeşi için de istemedikçe (gerçek mânâda) iman etmiş olmaz.”¹⁶ hadisiyle ifade etmiştir.

İslâm’ın önemli ahlâkî erdemlerinden biri olan hoşgörüye; ailede, mahallede, sokakta, okulda, işyerinde kısaca insanlarla iletişim kurulan her ortamda ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç, özellikle ticarî ilişkilerde kendini daha çok hissettirmektedir. Çünkü insanlar arasındaki anlaşmazlıkların büyük çoğunluğu, alacak verecek yüzünden ortaya çıkmaktadır. Bunun için Allah Resûlü, insanlara ticaret hayatının her safhasında hoşgörülü ve kolaylaştırıcı olmayı öğütlemiş ve şöyle buyurmuştur: “Allah, satışın, alışın ve borç ödemenin müsamahalı olanını sever.”¹⁷ Hatta Allah Teâlâ’nın sırf alışverişte insanlara müsamahalı davranmasından dolayı, cehennemlik bir adam hakkında, “Kullarıma müsamaha gösterdiği gibi siz de (bu) kulu-ma müsamaha gösterin!” buyuracağını söyleyerek bu hususta kolaylaştırıcı olmaya teşvik etmiştir.¹⁸ Nitekim kendisi de bazı alacaklılarının kaba davranışlarına aynı şekilde karşılık vermemiş ve borcunu onlara en güzel şekilde ödemiştir.¹⁹

Hoşgörü, aile hayatının vazgeçilmez unsurlarından biridir. Aile fertleri birbirlerine karşı sevgi, saygı, hoşgörü ve müsamaha prensibine göre hareket ederek huzurlu ve mutlu aile ortamları oluşturabilirler. Huzurlu ailelerden oluşan toplum da huzurlu olur. Resûl-i Ekrem eşleriyle olan ilişkilerinde hoşgörü prensibine göre hareket etmiş ve onların bazı hatalı davranışlarını müsamaha ile karşılamıştır. Nitekim bir gün Allah Resûlü’ne yemek hazırlayan Hz. Âişe, o sırada Peygamberimizin diğer eşlerinden Hz. Hafsa’nın da bir yemek pişirerek kendisinden önce ikram etmesini kıskanmıştı. Hz. Hafsa’nın cariyesi yemeği tam Resûlullah’ın önüne koyacağı sırada Hz. Âişe onun eline vurdu ve tabak düşüp kırıldı. İçindeki yemek de döküldü. Bunun üzerine Resûlullah, tabağın parçalarını birleştirdi, dökülen yemeği topladı ve yanında bulunan ashâbına, “Anneniz kıskandı.” dedi. Ardından kırılanın yerine başka bir sağlam tabağı eşi Hz. Hafsa’ya gönderdi.²⁰ Hz. Âişe, bu olay üzerine Resûlullah’ın mübarek yüzünde herhangi bir olumsuz tavır görmediğini ifade etmiştir.²¹

Hz. Peygamber’e on yıl hizmet eden genç sahâbilerden Enes b. Mâlik de onun hoşgörüsüne dair bir anısını şöyle anlatır: “Allah Resûlü, insanlar içerisinde ahlâkî en güzel olanı idi. Bir gün beni bir iş için gönderdi. Ben, ‘Allah’a yemin olsun ki gitmem.’ dedim. Oysa içimde Resûlullah’ın emret-

¹⁶ B13 Buhârî, İmân, 7; M170 Müslim, İmân, 71.

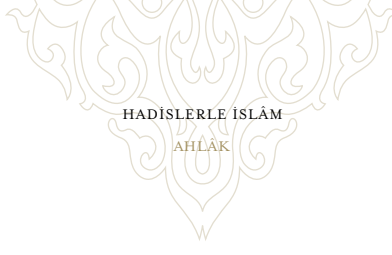
¹⁷ T1319 Tirmizî, Büyû’, 75.

¹⁸ HM15 İbn Hanbel, I, 4.

¹⁹ B2306 Buhârî, Vekâlet, 6; İM2426 İbn Mâce, Sadakât, 17; BS11466 Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, VI, 81.

²⁰ B5225 Buhârî, Nikâh, 108.

²¹ İM2333 İbn Mâce, Ahkâm, 14.

tiği işe gitme niyeti vardı. Derken bu iş için yola koyuldum. Sokakta oynayan çocuklara rastladım (ve onlarla birlikte oyuna dalıp işimi unuttum). Bir de baktım ki, Allah Resûlü arkamdan başımı tutmuş gülümseyerek duruyordu. Bana, ‘*Enescik, sana emrettiğim yere git haydi!*’ dedi. Ben de, ‘Peki yâ Resûlallah, hemen gidiyorum.’ dedim.”²² Enes b. Mâlik devamında şöyle dedi: “Allah’a yemin olsun ki, ben kendisine on yıl hizmet ettim. Yaptığım bir işten dolayı, ‘Niye böyle yaptın?’, yapmadığım bir işten dolayı da, ‘Niçin böyle yapmadın?’ dediğini hatırlamıyorum.”²³

Enes b. Mâlik’in anlattığı bir başka hatırasında, bir bedevî Hz. Peygamber’e gelerek kaftanını şiddetle çekmiş ve kendisine bir şeyler verilmesini istemişti. Resûlullah, canını acıtmasına rağmen, bedevînin bu kaba davranışına olumsuz bir tepki göstermemiş, hatta ona şefkatle bakıp gülümsedikten sonra kendisine bir miktar mal verilmesini emretmişti.²⁴ Görüldüğü üzere hoşgörü, yerine göre kişinin gücü, kuvveti ve öfkesini kontrol altına almasını da ifade etmektedir.

Yumuşak huyluluk, güzel ahlâkın ve hoşgörünün belirtisidir. İnsanlar arasındaki kin ve nefret, yumuşak huylulukla giderilebilir. Hz. Peygamber, “rıfk” yani yumuşak huylu olma erdeminin hangi işte bulunursa onu güzelleştireceğini, bulunmadığı yeri de çirkinleştireceğini ifade etmektedir.²⁵ Nitekim Yüce Allah da her işte rıfk ile muamele etmeyi sever²⁶ ve kullarına karşı son derece yumuşak davranır. Şiddet karşılığında vermediğini yumuşak huyluluk karşılığında verir.²⁷ Resûlullah cana yakın, yumuşak huylu ve kolaylaştırıcı kimselerin cehennem ateşinden uzak olacağını,²⁸ yumuşak huydan mahrum kimsenin ise hayırdan da mahrum kalacağını bildirmiştir.²⁹

İnsanların ayıplarını/kusurlarını araştırmamak ve görünce de onları gizlemek İslâm ahlâkının önemli prensiplerinden biridir. “*Kim dünyada bir kulu(n ayıbını/kusurunu) örterse, Allah da kıyamet günü onu(n ayıbını/kusurunu) örter.*”³⁰ buyuran Allah Resûlü, gayri ihtiyarî yellenen bir kişiye gülmeleri sebebiyle ashâbına öğüt vermiş ve: “*Sizden biriniz, kendisinin de yapageldiği böyle bir işe niçin gülmektedir?*”³¹ diyerek bu gibi hâllerde görmezlikten ve duymazlıktan gelmeye, insanları utandırmamaya çağırmıştır.

Hoşgörü, bilgi eksikliğinin olduğu yerde de devreye girer. Nitekim Hz. Peygamber bir defasında aksıran birine namazda iken, “*Yerhamükallâh! (Allah sana rahmet etsin!)*” diye dua eden Muâviye b. Hakem es-Sülemî’ye namazda böyle bir şey yapılmaması gerektiğini söylemiş ve onu nazıkçe

²² M6015 Müslim, Fedâil, 54; D4773 Ebû Dâvûd, Edeb, 1.

²³ B2768 Buhârî, Vesâyâ, 25.

²⁴ B5809 Buhârî, Libâs, 18;

M2429 Müslim, Zekât, 128.

²⁵ M6602 Müslim, Birr, 78.

²⁶ B6024 Buhârî, Edeb, 35;

M5656 Müslim, Selâm, 10.

²⁷ M6601 Müslim, Birr, 77;

D4807 Ebû Dâvûd, Edeb, 10.

²⁸ T2488 Tirmizî, Sıfatü’l-

kıyâme, 45; HM3938 İbn

Hanbel, I, 414.

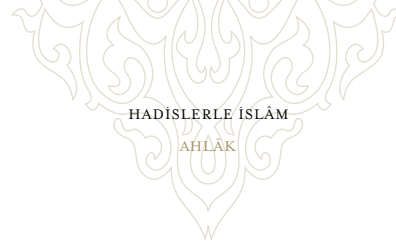
²⁹ M6598 Müslim, Birr, 74.

³⁰ M6595 Müslim, Birr, 72.

³¹ B4942 Buhârî, Tefsîr,

(Şems) 1; M7191 Müslim,

Cennet, 49.

uyarmakla yetinmişti. Allah Resûlünün hoşgörüsü esasına dayalı bu eğitim tarzından oldukça etkilenen Muâviye, “Anam babam ona feda olsun! Ne ondan önce ne de sonra daha güzel öğreten birini gördüm. Vallahi Resûlullah beni ne azarladı ne bana vurdu ne de hakaret etti!” demekten kendini alamamıştı.³² Yine Ramazan ayı içerisinde yaptığı zihâr yeminini bozduğu için kavmi tarafından sert eleştirilere maruz kalan fakir sahâbî Seleme b. Sahr, durumunu Hz. Peygamber’e anlatmış, o da kendisine anlayışla yaklaşarak sorununu çözüme kavuşturmuştu. Bunun üzerine kavmine dönen Seleme onlara şöyle dedi: “Ben, sizde dar görüşlülük ve anlayışsızlık; Resûlullah’da ise hoşgörüsü ve anlayış buldum.”³³

İslâm’ın hoşgörüsü anlayışı, kolaylık prensibi olarak dinî yükümlülüklerde de yerini almıştır. Allah Resûlü, bir mağarada karşılaştığı dünyadan el etek çekmiş bir adama özenerek onun gibi yaşamak için kendisinden izin isteyen bir sahâbîye, “*Ben Yahudilik ve Hristiyanlık’la değil, müsamahakâr Hanîf diniyle gönderildim...*”³⁴ buyurarak İslâm’ın tevhid yönüyle birlikte kolaylık ve müsamaha dini oluşunu da vurgulamıştır. Zira din kolaylıktır. Kim dini zorlaştırırsa, din mutlaka ona galip gelir.³⁵ Dolayısıyla dünyevî işlerden tamamen uzaklaşarak kendini sadece dine adanmak gibi aşırı davranışlar, İslâm’ın yükümlülük anlayışına aykırıdır. Halbuki Allah Teâlâ, kulları için ancak kolaylık diler, zorluk dilemez.³⁶ Ruhbanlıkta ise Rabbinin bu hoşgörüsü ve müsamahasına rağmen insanın doğal ihtiyaçlarından kendini mahrum etmesi söz konusudur.

İbadetlerde kolaylık prensibini ilke edinen Allah Resûlü sefere çıktığında bazen oruç tutar, bazen tutmazdı.³⁷ Hatta seferde oruç tutma konusunda kendilerini zorlayanlara uyarıda bulunmuştu.³⁸ Hz. Peygamber’in cemaatin durumunu gözeterek kıraati kısa tutmak suretiyle namazı hafif kıldırması,³⁹ hac esnasında bilmezlikten kaynaklanan bazı hataların ibadete zarar vermeyeceğini ifade etmesi⁴⁰ de onun kolaylığı tercih etmesinin diğer örneklerindendi.

Peygamberimizin yaşadığı dönemde Müslümanlar arasında dinî hoşgörüsü vardı. Dinin ruhsat verdiği konularda bu ruhsatı kullananları kimse kınamaz ve ayıplamazdı. Çünkü ibadetlerde kolaylık ve ruhsat tanınması, dinî hoşgörüsünün yansımasıydı. Meselâ, Ramazan ayında sefere çıkıp da kendisinde tutabilecek gücü bulan kimse oruç tutar, bu gücü kendinde görmeyen ise oruç tutmazdı. Her iki grup da birbirini hoşgörüsüyle karşılar, kimse kimseyi ayıplamazdı.⁴¹

³² M1199 Müslim, Mesâcid, 33.

³³ D2213 Ebû Dâvûd, Talâk, 16-17; T3299 Tirmizî, Tefsiru’l-Kur’ân, 58.

³⁴ HM22647 İbn Hanbel, V, 266.

³⁵ B39 Buhârî, İmân, 29.

³⁶ Bakara, 2/185.

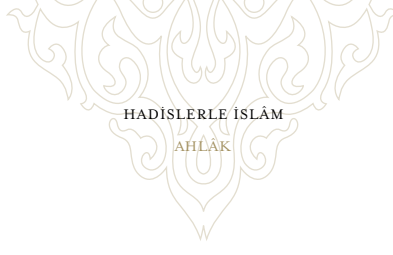
³⁷ B1948 Buhârî, Savm, 38; M2609 Müslim, Sıyâm, 89.

³⁸ B1946 Buhârî, Savm, 36; M2612 Müslim, Sıyâm, 92.

³⁹ B706 Buhârî, Ezân, 64; M1056 Müslim, Salât, 192.

⁴⁰ B1722 Buhârî, Hac, 125; M3157 Müslim, Hac, 328.

⁴¹ B1947 Buhârî, Savm, 37; M2618 Müslim, Sıyâm, 96.

Kutlu Nebî'nin hoşgörü anlayışı, sadece Müslümanları değil, bütün insanları kucaklayacak genişlikteydi. Özellikle diğer din mensuplarının kendi inançlarını serbestçe yaşayabilmeleri ve ibadetlerini rahatça yapabilmeleri hususunda her türlü kolaylığı göstermişti. Çünkü inanç ve ibadet özgürlüğü insanların vazgeçilmez haklarındandı. Bu haklar saygı görmeli, korunmalı ve yüceltilmeliydi. Allah Resûlü, Medine'ye hicretle birlikte temelleri atılan İslâm devletinin lideri olarak daha ilk günden itibaren Müslümanlar hâricindeki diğer din mensuplarına da anlayışla yaklaşmıştı. Nitekim İslâm'ın ilk anayasası olarak da nitelenen Medine Sözleşmesi'ne ensar ve muhacirlerin yanı sıra Yahudi kabilelerinin de katılmasını uygun bulmuştu.

Hz. Peygamber farklı inançlara hoşgörünün en ulvî örneğini Mekke'nin fethi sırasında göstermişti. Mekke halkına haklarında ne yapacağını düşündüklerini sorduğunda Kureyşliler ona, "Senden iyilik bekliyoruz! Sen, kerem ve iyilik sahibi bir kardeşsin! Kerem ve iyilik sahibi bir kardeş oğlusun!" diye cevap vermişlerdi. Bunun üzerine Resûlullah engin hoşgörüsüyle, "Haydi, gidin! Artık serbestsiniz."⁴² buyurarak yıllarca hiçbir hakaret ve eziyeti yapmaktan geri durmayan müşriklere büyük bir insanlık dersi vermişti.

"Heyetler Yılı" olarak anılan hicretin dokuzuncu yılında ise Necrân Hristiyanlarının temsilcileri Medine'ye gelmişlerdi. Resûlullah'la görüşmek için Mescid-i Nebevî'ye girdiler. İbadet vakitleri gelince doğu istikametine dönüp ibadet etmeye hazırlandılar. Sahâbîler onlara engel olmak istediler. Fakat Rahmet Peygamberi, onların serbest bırakılmasını ve ibadetlerini yapmalarına müsaade edilmesini emretti.⁴³ Hristiyanların, Müslümanların mescidinde ibadet etmesi, âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimizin evrensel hoşgörüsünün yansımasıydı.

Dinde zorlama yoktur.⁴⁴ Dileyen inanır, dileyen inanmaz.⁴⁵ Herkesin, istediği dini seçme hakkı vardır. İnanması için hiç kimse hatta peygamber bile olsa⁴⁶ bir başkasına baskı yapamaz. Münferit olaylar hâric, tarihte İslâm devletleri hiçbir tebaaya Müslüman olması için baskı yapmamıştır. Bunun neticesinde Peygamberimiz döneminden günümüze kadar gayri müslim tebaa, İslâm coğrafyasında dinlerini yaşamaları hususunda hiçbir zorlukla karşılaşmamışlardır. Hangi dinden olursa olsun herkes, devlete bağlı kalmak şartıyla vatandaş kabul edilmiştir. Bunun içindir ki, geçmişte İslâm coğrafyasında yaşayan pek çok gayri müslim halk, hiçbir asim-

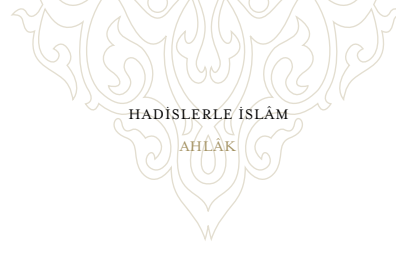
⁴² BS18785 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 195.

⁴³ ST1/357 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 357.

⁴⁴ Bakara, 2/256.

⁴⁵ Kehf, 18/29.

⁴⁶ Yûnus, 10/99.

lasyona maruz kalmadan kendi din ve kültürlerini yaşayarak günümüze kadar gelmişlerdir.

İslâm'ın ve Müslümanların gayri müslimlere göstermiş olduğu hoşgörü, onların gönüllerini fethetmiş ve kendi din mensuplarıyla olan ilişkilerinde Müslümanları tercih eder olmuşlardı. Nitekim 647-657 yılları arasında Nastûrî Patriği olan 3. İşûayheb bir arkadaşına yazdığı mektupta kendilerine yapılan iyi muameleyi şöyle ifade etmektedir: "Allah'ın idareyi kendilerine verdiği şu Araplar... Bizlere hiç zulmetmediler. Gerçekten onlar dinimize ve din adamlarımıza hürmet gösterdiler, kilise ve manastırlarımıza yardım ettiler."⁴⁷

İslâm ahlâkının en önemli prensiplerinden olan hoşgörü sonsuz olmayıp onun da belli sınırları vardır. Çünkü sonsuz hoşgörü, hoşgörünün sonu olur. Bu nedenle mutlak mânâda hoşgörü yoktur ve hoşgörülü olmak, her şeyi hoş görmek demek değildir. Nitekim Hz. Peygamber, Allah'ın yasakladığı bir fiilin işlenmesine, insanların İslâm'dan uzaklaştırılmasına, aile mahremiyetinin ihlâl edilmesine, haksızlığa, zulme ve iftiraya hiçbir zaman müsamaha göstermemiştir.⁴⁸ Çünkü hoşgörü kapsamı dışında tutulan bu tür davranışlara müsamaha gösterilmesi, toplumsal düzenin bozulmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla bunlara hoşgörü gösteren kimse erdemli bir insan olarak değerlendirilemez.

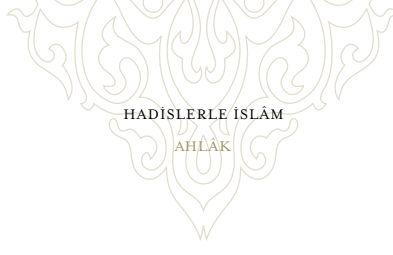
Bireye ve topluma karşı işlenen bazı suçlar; yasalara uymamak, inançlara hakaret ve kişilerin maddî ve mânevî şahsiyetlerine karşı işlenen suçlar, hoşgörü kapsamı dışındadır. Hoşgörüde esas prensip, ötekinin maddî ve mânevî varlığına zarar vermeyen davranış ve düşüncelere saygı göstermektir. Allah'tan korkmaz, kuldan utanmaz birine gösterilecek müsamaha, binlerce masum insanın hukukuna tecavüz demektir. Dengeli davranılmadığı takdirde hoşgörü ve müsamaha, fayda yerine zarar verebilir.

Allah Resûlü, cezayı gerektiren bir suç işlendiğinde, eğer mağdur tarafın affıyla düşen bir ceza değilse, suçluya gereken cezayı mutlaka tatbik etmiştir. Çünkü hoşgörü adı altında cezaları affetmek, ferdin ve toplumun hukukuna karşı saygısızlık yapmaktır. Özellikle kamu hukukuna yönelik işlenen suçlara gösterilecek hoşgörü, toplumsal düzenin bozulmasına yol açar. Bu konuda hoşgörü beklemek, hoşgörüyü suistimaldir. Nitekim Hz. Peygamber, Mahzûmoğulları'nın ileri gelenlerinden Fâtıma adlı bir kadın hırsızlık yaptığında, araçların ricalarına rağmen cezasının kaldırılmasını kabul etmemiştir.⁴⁹

⁴⁷ Thomas, Bishop of Margâ, *The Book of Governors*, ed. E. A. Wallis Budge, London 1893, II/156; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İrfan Yay., İstanbul, 2003, II/920.

⁴⁸ B6064 Buhârî, Edeb, 57; B6857 Buhârî, Hudûd, 44; M4525 Müslim, Cihâd ve siyer, 6; M6576 Müslim, Birr, 56.

⁴⁹ B3475 Buhârî, Enbiyâ, 54; İF1/338 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 338.

Hoşgörünün amaçlarından biri de yapılan hatanın bir daha tekrerr etmemesi ve kişiyi eğitmesidir. Eğer hoşgörü, kişiyi aynı hatayı bir daha yapmaya cesaretlendiriyor veya vurdumduymazlığa, iyi niyeti suistimale götürüyorsa, bu durumda hoşgörülü olunamaz.

Hoşgörü, önemli bir ruh disiplini. Hoşgörü, kişinin her türlü haksızlığa, zulme, ahlâksızlığa, tecavüze ve kötülüğe boyun eğmesi ve rıza göstermesi ya da kendi inançlarından, kendi öz benliğinden feragat etmesi demek değildir. Bilakis farklı düşüncelere, farklı kimliklere, farklı tabiatlara ve farklı davranışlara anlayış ve saygıyla bakabilme; bu farklılıklarla birlikte bir arada yaşamaya alışabilmedir. Bu nedenle farklılıkları düşmanlık ve nefret sebebi olarak görmek yerine zenginlik olarak kabul etmek gerekir. İnsanların farklı dil ve renklerde yaratılmaları Allah'ın âyetlerindendir.⁵⁰ Ancak bu farklılıklara rağmen göz ardı edilmemesi gereken ortak bir özellik vardır. O da en güzel biçimde yaratılan⁵¹ insanın en şerefli varlık kılınmasıdır.⁵²

Hoşgörü, günümüzde söylem olarak sıkça gündeme getirilmekle beraber uygulamaya geçirilmesi oldukça zor bir erdemdir. Bununla birlikte giderek küreselleşen dünyada hoşgörüye olan ihtiyaç artık kendini daha da çok hissettirmektedir. Gün geçtikçe artan katliamlar, şiddet ve terör olayları, hoşgörüsüzlüğün, tahammülsüzlüğün ne kadar ciddi bir problem olduğunu gözler önüne sermektedir. Yaşanan bütün din, ırk ve mezhep düşmanlıklarının temelinde de aynı şekilde hoşgörüsüzlük söz konusudur. Halbuki hoşgörü erdemi, hakkıyla yerine getirildiği takdirde gerçek anlamda ilerleme ve medenîleşmenin en önemli etkenlerinden biridir. Nitekim Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *“Allah bir kavmin (milletin) devamını ya da gelişmesini dilerse, onları hoşgörü ve iffetle rızıklandırır.”*⁵³

Esas itibarıyla hoşgörü, insanın başta hemcinsleri olmak üzere canlı cansız bütün varlıklara sevgi, şefkat, merhamet ve anlayışla yaklaşması, müsamaha göstermesidir. Yunus Emre'nin dediği gibi:

“Elif okuduk ötürü,
Pazar eyledik götürü,
Yaratılanı hoş gördük,
Yaratan'dan ötürü.”

⁵⁰ Rûm, 30/22.

⁵¹ Tîn, 95/4.

⁵² İsrâ, 17/70.

⁵³ MÜ19 Taberânî, Müsnedü's-Şâmiyyîn, 1/34.